

У світлі порівняльно- типологічних студій

УДК 811.161.2'367.623

DOI: 10.31471/2304-7402-2024-19(71)-101-114

ПРИКМЕТНИК «ЗРІЛИЙ / ДОЗРІЛИЙ» У ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Саманта Бусіло, Ольга Лазарович

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57*

Світосприйняття певних образів у кожного народу має свої особливості, тому **метою** нашого дослідження є реконструкція фрагменту мовної картини зрілості у польській та українській мові, аналіз їх спільних та відмінних рис. **Предметом** дослідження є ментальний образ зрілої людини у польській та українській картині світу. На прикладі прикметника *dojrzały* / зрілий / дозрілий (по відношенню до дорослої людини) спробуємо дослідити, які ж зміни проходять у семантиці слова в живій мові, як слово, потрапляючи у різний контекст, змінюється, зокрема, й у споріднених мовах. Тобто, з одного боку, дослідимо семантику прикметника *dojrzały* /зрілий у польській та українській мові, аналізуючи його походження, словникові дефініції, а з іншого, оскільки в реконструкції ментального образу дійсності важливими є контекстуальні умови, які визначаються як прагматичні, звернемося до контекстних інтерпретацій значень та до поняття конотації. Автори послуговуються **методом** семантичного порівняльного аналізу з елементами когнітивного, структурного та описового. У **результаті** можна зробити висновок, що зріла особистість у польській та українській мові – це ‘відповідальна’, ‘з розвиненим світоглядом’, ‘з розвиненою ієрархією цінностей’, ‘розсудлива’, ‘мудра’, ‘контрольована’, ‘чесна’, ‘правдива’, ‘внутрішньо сильна’, ‘незалежна’, ‘смілива’, ‘людина совісті’, ‘людина надії’, ‘обізнана’. Моральний портрет зрілої людини будується, насамперед, на певній системі цінностей, а також на конкретних ознаках відповідальності, обов’язку, чесності, совісті та надії.

Ключові слова: картина світу, ментальний образ, семантична структура слова, зрілий, конотації, контекст, порівняльний аналіз.

Постановка проблеми та мета дослідження. Світосприйняття кожного народу вкладається у картину світу, яку ми сприймаємо як сукупність знань про світ. Предметом дослідження у статті є ментальний образ *dojrzałego człowieka / зрілої людини* у польській та українській мовній картині світу. Інколи уже існуючі в мові слова набувають нових значень чи фіксуються нові відтінки значень, тобто, відбуваються динамічні зміни, які спонукають заглиблюватися у зміст слова. На прикладі прикметника *dojrzały / зрілий / дозрілий* (по відношенню до дорослої людини) спробуємо дослідити, які ж зміни проходять у семантиці слова в живій мові, як слово, потрапляючи у різний контекст, змінюється, зокрема, і у споріднених мовах. Метою нашого дослідження є реконструкція фрагменту мовної картини зрілості у польській та українській мові, аналіз їх спільних та відмінних рис.

Мовна картина світу – це поняттєва структура, яка характерна для кожної мови і за допомогою якої кожен пізнає чи сприймає світ, “...інтерпретує дійсність, з якою зустрічається людина і регулює людську поведінку відносно тієї дійсності”¹. У це поняття входить філософське розуміння світу як “матеріальної дійсності, що оточує людину, і проявляється у просторових та часових параметрах”.

Термін «картина світу» досить багатозначний. У польському мовознавстві його впровадив W. Pisarek в *Encyklopedii wiedzy o języku polskim* (1978)². У філософській і спеціальній науковій літературі цей термін застосовується для позначення сукупності світоглядних знань про світ, котрі сформовано в процесі оцінювання суб’єктом результатів пізнання навколишнього середовища.

Картина світу – це витвір людської діяльності, але не фізичної, а мисленнєвої, пізнавальної, результат освоєння навколишнього світу. Феномен світу, який людина сприймає через рідну мову, постає для неї таким, якою є для неї сама мова [1; 396]

---

¹ *Obraz świata spełnia dwie podstawowe funkcje: interpretującą i regulującą. Interpretuje rzeczywistość, z którą styka się człowiek i reguluje ludzkie zachowanie wobec tej rzeczywistości* [13, s. 52].

² *Językowy obraz świata, czyli obraz świata odbity w danym jęz. narodowym, nie odpowiada ściśle rzeczywistemu obrazowi, odkrywanemu przez naukę. Wskutek tego możliwe jest, że między obrazami świata odbitymi w poszczególnych jęz. narodowych zachodzą znaczne różnice, spowodowane m.in. różnymi warunkami bytowania danych narodów. Szczególnie wyraźnie j. o. ś. odbity w danym języku przejawia się w systemie leksykalnym: najbardziej rozwinięte słownictwo dotyczy z reguły tej sfery zjawisk, która w życiu danej społeczności odgrywa najważniejszą rolę, i odwrotnie, słownictwo, odnoszące się do zjawisk nie mających większego znaczenia charakteryzuje się ubóstwem. Wskutek tego obraz świata odbity w języku przez pryzmat życia społecznego zawiera element subiektywności... Kontakty między narodami, zwłaszcza w ramach jednej wspólnoty kulturalnej, cywilizacyjnej i społeczno-politycznej, pociągające za sobą zapożyczenia językowe, sprzyjają zacieraniu się różnic między obrazami świata odbitymi w językach tych narodów* [10, s. 146]

Поняття мовна картина світу функціонує у двох варіантах, які спрощено можна окреслити як “суб’єктивний” і “об’єктивний” і підпорядкувати термінові візії світу. Мовна картина світу не повністю відображає дійсність, слова окреслюють речі ментально¹.

Термін “мовна картина світу” складається з трьох частин, з яких кожна відсилає до іншої “вершини” семіотичного трикутника: “мовний” відсилає до слів...; “образ” до уяви (поняття, значення)...; “світ” – до самої дійсності (навіть якщо б це була дійсність тільки віртуальна)².

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи мовну картину *зрілої людини* у двох слов’янських мовах, ми звернули увагу на:

1. Вербалізацію досліджуваних понять, тобто якими лексичними одиницями вони представлені в словниках.

2. Їх семантику, оскільки семантика є дуже важливою галуззю дослідження при розгляді прояву картини світу. Йдеться не лише про референтне значення слів, а й про весь шар конотацій, пов’язаних із конкретними словами. Значення слів і зв’язки між ними (семантичні поля, синонімія або інші елементи лексичного складу) найбільш повно і чітко передають погляд даної мовної спільноти на дійсність.

3. Аналіз метафор та інших засобів, що «відображають спосіб сприйняття світу».

4. Аналіз лексем у текстах, де здійснюється “розширення” або ж “звуження” семантики досліджуваних лексем.

Дослідження семантичної структури слова передбачає опис та аналіз двох типів смислових зв’язків – лексичних і синтаксичних, оскільки частина семантичних дериватів у процесі творення набуває нової синтаксичної валентності, інші – зберігають синтаксичну валентність первинного значення. Кожне значення багатозначної лексеми має певний набір семантичних елементів (сем), які, з одного боку, дозволяють об’єднати всі значення в одній лексемі, а з іншого – протиставити їх як окремі лек-

---

¹“Pojęcie językowego obrazu świata... funkcjonuje w dwu wariantach, które w uproszczeniu można określić jako “podmiotowy” i “przedmiotowy” i przyporządkować terminom wizja świata. Wizja, czyli widzenie jest wizją czyjaś, implikuje patrzanie, a więc i podmiot postrzegający; obraz, będący rezultatem także czyjogoś widzenia świata, tak silnej implikacji podmiotu nie zawiera, punkt ciężkości jest w nim przesunięty na przedmiot, którym jest to, co zawarte w samym języku. Wizja odnosi się do podmiotu i jest czyjaś; obraz natomiast określa przedmiot, czyli to, co jest zawarte w języku. Językowy obraz świata nie odbija całkowicie rzeczywistości. Słowa nie pokazują rzeczy dosłownie, lecz jedynie mentalnie... Oba terminy istnieją ponad gramatyką i leksyką. Można więc uznać, że należą do najważniejszych czynników decydujących o zróżnicowaniu wypowiedzi na typy, gatunki i style językowe” [7, s.103].

²Термін “językowy obraz świata” składa się z trzech członów, z których każdy odsyła do innego “wierzchołka” trójkąta semiotycznego: “językowy” odsyła do wyrazów...; “obraz” – do wyobrażenia (pojęcia, znaczenia)...; “świat” – do samej rzeczywistości (choćby to była rzeczywistość tylko wirtualna) [8, s. 238].

сико-семантичні варіанти. Процес розвитку семантичної структури слова є тривалим і складним. Водночас семантична структура характеризується стабільністю (яка забезпечується тим, що первинні номінативні значення, як база для творення нових значень слів, стійкі) та відкритістю (тісно пов'язана з іншими типами мікросистем (синонімічними, омонімічними тощо)) [5, с. 67].

Неможливо говорити про зрілу людину без взірця людини взагалі. Зріла людина – це та, яка повністю сформувалася і усвідомлює своє призначення, покликання. Отже, спочатку потрібно визначити, що це означає. Зацікавленість поняттям “зріла людина” вимагає відповіді на два питання:

1. Яка мета життя людини?
2. Ким і яка є людина? У чому полягає суть *humanitas*?

Перше питання торкається людської долі, друге – природи людини. Відповідь на ці запитання намагаються дати різні науки, зокрема, філософія, психологія, соціологія, антропологія, етнологія, теологія та інші гуманітарні та природничі науки. Біологія чи біологічна антропологія мають справу з одностороннім поглядом на природу людини, яка пов'язана з її фізичною стороною. Коли йдеться про людську зрілість, важливим є ціннісний аналіз.

Перші антропологія були творцями стародавніх філософських систем, що торкаються природи людини, тому перші визначення *людини* можна знайти в Біблії, Корані та писемних джерелах буддизму та іудаїзму. Від найдавніших часів людство цікавило питання про своє власне існування. З цією метою було створено систему абстрактних понять для іменування реальності. Людина зверталася до законів розуму, інтуїції та досвіду. Таким чином створювалися цілі наукові теорії та роздуми. Проблема людського буття є не лише мотивом наукової, але і художньої діяльності. Роздуми про себе стосуються кожної людини і цим відрізняють її від інших живих істот на землі. Знамениті питання: звідки ми, хто ми і куди йдемо, постійно супроводжують людство.

Дискусія про людську природу породила такі поняття, як *душа*, “я”, *особистість*, *характер*, *темперамент*, *ego* та інші. Розсудливість, духовність і творчість були суттю латинської *humanitas*. Ці поняття визначали і оцінювали по-різному.

Етимологія прикметника dojrzały.

Праслов'янське **zbrěti* походить від давньоіндоєвропейського кореня **ǵer-* у слов'янських мовах відповідно знаходимо: чес. *dozrati, zrati*, серб. *zreo, dozreo*, хорв. *zrelo*, укр. *зрілий, дозрілий*. Корінь **ǵer-* пов'язаний із значенням ‘starzec się’ / ‘старіти’, грец. *γηράω, γηράσχω* ‘дозріваю, старію’, *γερύειμος* (з поясненням) ‘дозрілий фрукт, що опадає’, *γέρων* ‘старіти’, давньоіндоєвр. *jarati* ‘слабшає, старіє’, *jariman-* ‘літній вік, стареча слабкість’ [16, с.153].

Варто теж розглянути етимологію *дозрівання/dojrzewania* і *зрілості/dojrzalosci* у грецькій мові та латині. Грецька лексема *τελειός* ‘w pełni dorosły, rozwinięty, wyrosły, dorosły’ вживається у релігійних контекстах по відношенню до принесених жертв означала ‘ідеальний, бездоганний, не ушкоджений, без недоліків’. Одночасно окреслювала надійне дієве рішення або виконані обітници, прохання, перевірені пророцтва, а також підтверджену (абсолютну) хворобу. По відношенню до людини означала ‘жонатий’ або ‘заміжня’. Лексема має зв’язок з групою слів, до яких належить *τελέω* ‘здійснити, виконати, довести до кінця’, ‘довести до кінця, завершити’, ‘святити’, ‘втаємничити, ввести в таємницю’, *τελειότης* ‘досконалість, повна зрілість’, *τελειώσις* ‘досягнення мети, досконалість’, *τελειώω* ‘виконати до кінця, довести до мети, удосконалити, започаткувати, освятити’ та *τέλος* ‘кінець, вимирання, смерть, мета, результат, до якого все веде, ефект’. Грецька етимологія пов’язує зрілість з досягненням певної мети і одночасно з кінцем та смертю. Часто у синонімічних уживаннях для прикметника *зрілий* виступає прикметник досконалий. Варто звернути увагу, що *Biblia Tysiąclecia* грецьке *τελειός* 15 разів перекладає як *doskonały*, 11 разів як *dojrzały*, 1 раз як *dorosły*.

Іншу інтерпретацію *зрілості/dojrzalosci* подає латинська етимологія. *Maturus*, відповідник грецького *ώραιός*, означає ‘у потрібній порі, у потрібний час’, ‘такий, що досягнув певного розвитку’. Ця лексема пов’язується з коренем **ma-* (основою **matu-*), що означає ‘добрий’. Англійське *mature*, французьке *mûr* походять від латинського *maturus* і уже у XVI столітті функціонують із значенням ‘повністю розвинений фізично і психічно’. Отже, французи, як і англійці, поляки та українці, вживають цей прикметник по відношенню до людей, рослин, психічних явищ, ефектів думки і праці людини, віку, а також продуктів споживання. Це підкреслюють словникові дефініції, а формули значень теж подібні. *Le Grand Robert*, так як і *The Oxford English Dictionary*, фіксують значення ‘бути дозрілим до’, франц. ‘*être mûr pour*’, англ. ‘*to be mature for*’. У французькій мові є додаткове значення ‘*rendremûr*’, тобто ‘вдавати, що щось стає дозрілим’. У жаргоні одним з можливих значень є ‘бути п’яним’.

Представлені етимології *dojrzewania* і *dojrzałego* відсилають до первинних значень: віку (‘у свій час’, ‘старий’), призначення (‘готовий до зривання’, ‘добрий з’їсти’), якості (‘добрий’, ‘досконалий’).

Аналізуючи значення лексеми ‘*dojrzały*’ у відношенні до людини у польських словниках, можна виділити такі: ‘w pełni rozwinięty’, ‘odpowiednio ukształtowany pod względem intelektualnym i emocjonalnym’ [17], ‘bliski doskonałości’, ‘gotowy do określonych zadań, odpowiednio ukształtowany, osiągnący wysoki stopień swoich możliwości’ [18], ‘odpowiednio ukształtowany, gotowy do określonych zadań, osiągnący wysoki stopień swoich możliwości’ [14], ‘ukształtowany pod względem

umysłowym i emocjonalnym' [11] В українській мові польському *dojrzały* відповідає лексема *зрілий*: 'який досяг повного розвитку' (про вік, відрізок життя), *перен.* 'який має великий досвід, досяг високої майстерності, цілком сформований', 'який повністю сформувався' [3; 4] та лексема *дозрілий* 'характерний для людини, що досягла повного розквіту фізичних і духовних сил' (3 і 4 значення: 'який досягнув повного розвитку' та *перен.* 'який повністю сформувався'. Перші два значення лексеми *дозрілий* переважно окреслюють рослини, овочі чи фрукти. Синонімами до них є *спілий, доспілий, який дозрів: дозріле зерно, дозріле яблуко, дозріли кетяги калини*).

Потрібно відзначити, що семантика прикметника *dojrzały / зрілий /дозрілий* по відношенню до людини дещо розширювалася і має переважно позитивну коннотацію. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* [15], 'gotowość do określonych funkcji, zadań' трактує як основний семантичний компонент значення. *Dojrzały* по відношенню до людини і його психіки то 'taki, który osiągnął gotowość do pełnienia określonych funkcji, jest w pełni ukształtowany'. Новими формулюваннями у дефініції по відношенню до живих організмів, у тому числі і людини, є 'najwyższy stopień rozwoju', яке виступає поряд з 'pełni rozwoju' та 'optymalny stopień rozwoju'; по відношенню до творчості, праці людини, психічних та суспільних явищ підкреслюється семантичний компонент 'doskonały' чи 'bliski doskonałości'. В семантичне поле *зрілої людини* починає входити компонент 'відповідальність': *Jeżeli chcesz, aby cię traktować jak dojrzałego człowieka, wykaż się choć odrobiną odpowiedzialności*.

Таким чином, *dojrzały* то 'organizm w pełni rozwinięty', або 'człowiek dorosłego wieku', або 'człowiek w pełni ukształtowany', або ж 'gotowy do pełnienia pewnych funkcji'.

Nowy Słownik Języka Polskiego [14], послуговується просторовою метафорою через посередництво фразеологізму *być na wysokim poziomie*. Таким чином сформульована дефініція, яка має семантичний компонент 'doskonały', 'na wysokim poziomie', відзначається позитивною оцінкою. Тому важко зрозуміти, наприклад, утворені словосполучення *dojrzała nienawiść, dojrzała wojna*.

В словниках української мови ще не відображені різні уживання прикметника *зрілий* у різних контекстах, тому й не спостерігається змін у дефініції прикметників *зрілий* та *дозрілий* у словниках української мови.

Більш деталізовано значення лексеми *dojrzały / зрілий* у польській та українській мові можна проаналізувати у контексті¹.

¹Що стосується лексеми *dojrzały*, то приклади взято з: *Narodowy Korpus Języka Polskiego* <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/>; контексти з українською лексемою *зрілий* взято з: Корпус української мови <http://korpus.org.ua/>

Із 1175 зареєстрованих у Korpusie [12] вживань *dojrzałego*, 44% відноситься до людини. Предметом зрілості може бути конкретна людина чи збірний образ. Також знаходимо висловлювання, які мають узагальнюючий характер типу: *Każdy człowiek dojrzały ma własną hierarchię wartości*; в українській мові: *зріла людина, зріла особистість*.

По відношенню до людини найвиразнішими у польській мові є сполучення *dojrzały człowiek (39%), dojrzały mężczyzna (13%), dojrzała kobieta (23%), dojrzała osoba (25%)*; в українській *зрілий чоловік, зріла жінка, зріла дівчина, зріла особистість* і інші. Вони складають одну групу із словосполученнями, в яких предметом зрілості є особи з огляду на вік, цивільний стан, професію, суспільну роль, виконувані функції, міжлюдські стосунки та інші: *dojrzała dziewczyna, aktorka, matka, dojrzały pisarz, polityk, mistrz* чи *dojrzały inwestor*; укр. *зрілий мужчина, зрілий муж, зрілий чоловік, зрілий вчений, зрілий науковець, зрілий вояка, зрілий літератор, зрілий поет, зрілий письменник*; *зріла дама, зріла красуня, зріла жона*. Крім того, 2% із 44% складають словосполучення, які стосуються певних збірних утворень, інституцій, партій і подібне: *dojrzała widownia, młodzież, partia, dojrzałe pokolenie* чи *dojrzały naród*; укр. *зріла громада, зріла і мужня суспільність, зріла і національно свідома спільнота, зріла нація, зріла культура, світ великий і зрілий*, а 2% то словосполучення, які окреслюють особистість та її елементи.

35% із 1175 словосполучень із прикметником *dojrzały* стосуються людської поведінки, продуктів творчої, інтелектуальної чи фізичної праці людини, а також особливостей, почуттів, міжлюдських стосунків і навіть подій: *dojrzała miłość, dojrzała myśl, dojrzałe dzieło, dojrzałe technologie* чи *dojrzałe porozumienie*; укр. *зріла молодість, зріла душа, зріла думка, зріла мудрість, зріла свідомість, зріла любов, зрілий погляд, зрілий підхід до життя, зрілий ум (розум)*.

18% із 20%, окреслюють вік людини або інших відрізків часу, типу *dojrzały okres, dojrzała faza, dojrzały moment*; укр. *зрілий вік, зрілі роки, зріла молодість*.

Особливу, однопроцентну групу творять словосполучення, які окреслюють зовнішню зрілість людини: *dojrzały uśmiech, dojrzałe spojrzenie*.

Конструкції, які описують *dojrzałego mężczyznę / зрілого чоловіка*, окреслюють внутрішні риси, здібності та нахили: *dowcipny, poważny, doświadczony, zorientowany we wszystkim, otraskany ze sztuką i emocjami, który o życiu wiedział prawie wszystko*. Тому прикметник *dojrzały* часто сполучається з прикметниками *ukształtowany* та *dorosły*. У висловлюваннях додатковими виступають такі ознаки зрілості як голос, чисте кохання, почуття зрілого чоловіка: *głos dojrzałego mężczyzny, czysta miłość, związek, uczucie dojrzałego mężczyzny*, чи такі риси, які підкреслюють зрілість чоловіка як *opanowany; wesoly; poważny, spokojny; mądry; subtelny*;

rozumny, świadomy; pracowity, stabilny; odważny протиставляються *niewinni, słabemu, nijakietu*; в українській мові: *мудрий, відважний, розсудливий, мужній, талановитий, працьовитий, цілеспрямований, вірний*.

Цікаві сполучення із означенням *зрілий* стосуються осіб певних професій чи осіб, які виконують певні функції: *dojrzały polityk* одночасно є *mądry, historyk, zaawansowany w badaniach, wyznawca świadomy, właściciel rzetelny, inwestor stateczny, partner godny swej partnerki, odpowiedzialny, dający poczucie bezpieczeństwa, opiekun czuły, pracownik doświadczony, członek plemienia uprawniony do małżeństwa, czytelnik rozsmakowany w dobrej literaturze, zaś dojrzałe matki są prawdziwe*; в українській мові *політик – зрілий та достатньо обізнаний, сформований, недостатньо зрілий; вчений – зрілий досвідом і розумом, достатньо зрілий, зрілий та визнаний; солдат – зрілий та мужній, безстрашний, працівник – зрілий та досвідчений; чоловік – зрілий та вірний, зрілий та не емоційний, дає відчуття захисту, самотійний, приймає рішення*.

Багато цитат стосовно *зрілої жінки* знаходимо в галузі косметики та медицини і у польській, і в українській мові, тому читаємо: *o kremach dla kobiet dojrzałych, zalecanym odcieniu pokładu dla kobiet dojrzałych, cerze pań dojrzałych*; в українській мові, наприклад, *крем для зрілої шкіри*.

У конструкціях, що стосуються духово-інтелектуальної характеристики жінки, прикметник *dojrzała* виступає з означеннями: *mądra, rozumna, świadoma, wykształcona, silna, autentyczna, bezkompromisowa, doświadczona, wyzwolona, samodzielna, przepiękna, samotna, z poglądami, nie znosząca łatwizny*, а також у сполученнях типу: *zachowywać się rozsądnie, mieć zawód, doświadczenie życiowe*; в українській мові: *мудра, розумна, сформована, обізнана, свідома, досвідчена*. Такі словосполучення репрезентують передовсім лексеми, пов'язані з інтелектом, досвідом, життєвим статусом, а також характером, силою духу тощо: *Вона жінка зріла і з досвідом, і знає, що потрібно чоловікові*;

Dojrzałej kobiecie / зрілій жінці часто протиставляються у польській мові *naiwne dziewczątka, dziewczyna, podlotek, dziecko, zbuntowana pannica, smarkula, młoda pani, subtelna osóbką, dziewica*, в українській мові *дитина, дівчина, молода панянка: Піклуйся мамою і сестрою, ти вже не дитина, ти вже зріла дівчина; Не дівчина, а молода жінка, бо для своїх юних років вона була надто зрілою і розквітлою; Коли Марія зрозуміла, що Яна не дівчина, а зріла, красива жінка, – вона крадькома плакала; Я приїхала сюди зовсім молоденькою дівчиною, а тепер стала вже зрілою жінкою, маю дорослу дочку*. В таких випадках *зрілість* асоціюється з досвідом, свідомістю, внутрішньою силою, гармонією.

Прикметник *dojrzały (człowiek)* утворює такі ряди: *dojrzały i rozważny, dysponujący doświadczeniem; dojrzały, w pełni doświadczony*;

dojrzały, opatrnościowy; dojrzały i mądry; dojrzały, bardziej odporny na ciosy życia; świadomy, a zatem dojrzały; twardy i dojrzały psychicznie; dojrzały, ustabilizowany, mający doświadczenia życiowe, systematyczny, umiejący forsować swoje decyzje; spokojny, poważny, dojrzały człowiek; укр.: *зрілий та достатньо обізнаний; зрілий і досвідчений; зрілий і мудрий; зрілий та сформований; зрілий досвідом і розумом.*

Ці ряди багаточисленні, часом розбудовані, що вказує на їх досить широку семантику, яка проявляється у контексті. У цьому відношенні цікаві обставини: *człowiek dojrzały etycznie, psychicznie, osobowo;* укр. *політично зрілий, психічно зрілий, інтелектуально зрілий.* У словосполученнях з досліджуваним прикметником *зрілий* крім мудрості, досвіду, свідомості, розсудливості з'являються такі значення як впевненість у собі, гордовитість, зарозумілість. Вони характеризують психічні особливості людини, вміння орієнтуватися у складних ситуаціях, у стосунках з іншими людьми. Особливо, якщо мова йде про *розвиток психіки зрілої людини, суспільну роль зрілої людини, у польській мові uroda intelektualna dojrzałego człowieka, rozwój psychiki dojrzałego człowieka, delikatny humor dojrzałego człowieka, humor i ironię dojrzałego człowieka, role społeczne dojrzałego człowieka, refleksje dojrzałego człowieka,* на кінець про *ideal człowieka dojrzałego psychicznie.* Такі конструкції окреслюють інтелект, психіку людини, її ставлення до життя, функцій чи місця у житті, які визначаються її сімейним станом чи професією.

Зрілим можна стати, досягнути зрілості, бути зрілим, бути настільки зрілим, щоб..., бути недостатньо зрілим, ставати зрілими, вважатися зрілими, вважати (когось) зрілим, відзначатися зрілістю, бачити когось зрілим, вдавати себе зрілим; у польській мові *dojrzałym można być, stać się, czuć się, poczuć się* або *zostać uznanym przez kogoś za dojrzałego, uznać się dojrzałym, nazywać siebie dojrzałym, być na tyle dojrzałym, że/żeby, być za mało dojrzałym, żeby, sprawiać wrażenie dojrzałego, udawać, (małpować dojrzałego).*

Доjrза́лість / зрілість може бути у більшій чи меншій мірі, на що вказують такі слова як *mniej, bardziej, bardzo, w pełni, za mało, wystarczająco, dostatecznie;* в українській мові – *менш, більш, достатньо, недостатньо.* Інші означення зрілої людини – це зрілість психічна, емоційна, суспільна, емоційна.

Зрілість може бути пов'язана з віком: *zanim dojrzały, zbyt młody; za dojrzały na swój wiek; zupełnie dojrzały mężczyzna, chociaż młody; był młodzieńcem inteligentnym, nad wiek dojrzałym; uczucie dojrzałej kobiety w ciele mojej rówieśnicy; troska i rozsądek przedwcześnie dojrzałej dziewczyny, a також egzemplarz chłopaczka ukryty pod pozorami dojrzałego mężczyzny.* Ознаки “ранньої зрілості” – це турбота, розсудливість, інтелігентність, здатність до співпереживання. Коли мов йде про зрілих дітей, то підкреслюється їх само-

стійність, уміння приймати рішення, меланхолійність: *...уже не дивуюся, бо бачу, що хоч молодий ти літами, зате зрілий досвідом і розумом; У свої шістнадцять років я розмірковував про спосіб життя, до якого звичайно доходять у зрілому віці; З молодими рисами обличчя, але вже навдивовижу зрілий; Хлопчик і зрілий воїн водночас.*

У прикладах, які досліджувалися у *Корпусі польської мови та Корпусі української мови* зріла людина то така, яка *'realizuje zaakceptowany przez siebie zespół zasad i norm, posiada określoną hierarchię wartości'*: *Każdy dojrzały człowiek ma własną hierarchię wartości. Dla jednego najważniejszy jest honor, dla drugiego rodzina, dla jeszcze innego [...]; Відтак, зріла особистість здатна до самонізнання і розширення меж свого «Я», має позитивне уявлення про себе та про інших людей, може бути толерантною до інших.* Ієрархія цінностей може бути різна, однак моральні цінності майже завжди приписуються зрілій людині. Теж найчастіше зрілій людині приписується така риса як відповідальність: *Co zrobić, żeby stać się człowiekiem dorosłym, dojrzałym, odpowiedzialnym? Nie wiadomo. Tajemnica.* Зрілість також дефініюється через відповідальність, коли є уточнення: *W ciągu kilku dni musieliśmy się stać ludźmi dojrzałymi, to znaczy zdolnymi do wzięcia odpowiedzialności za życie i los innych.* Тут йдеться про особливу відповідальність – відповідальність за інших: *Dojrzały* означає *'odpowiedzialny za siebie, swoje czyny'*, а також *'odpowiedzialny za innych'*. Це особливий вид відповідальності, який часто пов'язується з патріотизмом. Зріла людина відчуває себе зобов'язаною дбати не тільки про долю своїх близьких або іншої людини, а й про долю людей, серед яких вона живе, та, зрештою, і країни: *Od młodych, nieokreślonych typków, żadnych wrażeń, aż do ludzi poważnych i dojrzałych, ludzi nie zmiernej zasługi i cnoty, którzy ideowo, z przekonania, szli pełnić twardą służbę prostego żołnierza [...].* В українській мові: *Зріла особистість, як соціальна істота, діє на користь іншим людям, а ті у свою чергу піклуються про неї.* У контексті громадянсько-патріотичної ідеї зріла людина – це ще й людина, яка має певні заслуги та чесноти. Автор наведеного вище висловлення протиставляє зрілих людей невідзначеним людям, адже зріла людина – це певним чином сформована, вона є «якоюсь», а не невиразною чи посередньою: *[...] ani młody, ani stary, ani nowoczesny, ani staromodny, ani uczeń, ani chłopiec, ani dojrzały, ani niedojrzały, byłem nijaki, byłem żaden; Отже, зріла, досвідчена жінка, котра знає, чого хоче й цілком здатна робити власний вибір.* Виокремлена вище чеснота входить до моральних якостей. До моральних рис зрілої людини належить і чесність: *Hipolit był opanowany, dojrzały bez udawania, miał szczególną uczciwość w spojrzeniu, które gdy była blisko, uchylało się nieśmiało przed jej czarnymi oczami [...].* Чесність у загальному розумінні, яка розглядається як прояв щирості та відкритості, є основою правдомовності: *[...] terapeutka grupowa (i autorka książki "Nasza miłość*

jest zbyt piękna, by ją niszczyć”, Avon Books, 1998) – *i jest dostatecznie dojrzała, by nie kręcić*. Правдомовність у деяких ситуаціях вимагає відваги: *To zupełnie dojrzały mężczyzna, chociaż młody – powiedziała głośno. – Pewno, że dojrzały. A jaki odważny. Niczego się nie boi i zawsze wali prawdę w oczy, choćby przykrą*.

Поняття людської зрілості творить таке поняття як сумління, яке є як моральним, так і релігійним поняттям: *Gdy sumienie uczynimy swoim sędzią i gdy będziemy odpowiedzialni za swoje sumienie, wówczas dopiero staniemy się ludźmi dojrzałymi*. Свідомість зрілої людини виходить з досвіду й пізнавальних здібностей, це усвідомлення власних дій та їх наслідків у всіх сферах життя:

У висловлюваннях *зрілий чоловік, зріла жінка, зріла дитина* у багатьох випадках семантично близькі до семантики *зрілої людини*, однак існують значення, які характерні тільки для конкретних словосполучень.

У польській та українській мові *dojrzały mężczyzna / зрілий чоловік* – це ‘той, хто здатний на велике почуття’, коли заходить мова про любов, то вона безкорислива і чиста: *Mówiłeś, że to twoja wielka, czysta miłość dojrzałego mężczyzny do tej jedynej, odnalezionej pośród milionów, tak długo z utęsknieniem poszukiwanej!; ...в нього зрілий підхід до життя. Він збирається бути вірним чоловіком...*

Особливе місце у визначенні зрілого чоловіка займає гідність: поведінка може бути гідна і негідна людини, доречна і невідповідна. Зріла поведінка супроводжується суворістю та рішучістю.

Dojrzała kobieta в інтелектуально-духовному сенсі – це ‘mądra’, ‘rozumna’, ‘doświadczona’, ‘odpowiedzialna’, ‘ukształtowana emocjonalnie’, ‘wewnętrznie silna’, ‘świadoma’, як і *dojrzały człowiek*. Пізнання себе і власної природи пов’язано з усвідомленням власної статі: *Miałam stać się w pełni ukształtowana, dojrzała, odpowiedzialna, świadoma swojej kobiecości i tym podobne*; В досліджуваному матеріалі йдеться про почуття та вразливість зрілої жінки: *A było to, odwrotnie niż u mnie, uczucie dojrzałej kobiety w ciele mojej rówieśnicy. Hojnie mnie ono wyposażało w to wszystko, czego mi nie dostawało [...]*; Вона жінка зріла і з досвідом, і знає, що потрібно чоловікові; Головна героїня роману була чарівною і зрілою жінкою з виразними рисами обличчя; Її зріла краса приковувала погляди всіх чоловіків у селі. Те почуття – це, насамперед, кохання, яке дарує жінці чоловік. З іншого боку – це почуття материнства: *„piękna dojrzała kobieta, matka”*. Материнство доповнює образ зрілої жінки: *Śliczna, eteryczna, siołka Ania utyla w czasie ciąży prawie trzydzieści kilo i... stała się w pełni dojrzałą kobietą; Я приїхала сюди зовсім молоденькою дівчиною, а тепер стала вже зрілою жінкою, маю дорослу дочку*. Отже, зріла жінка реалізує себе у ролі матері, дружини та коханої. Крім емоційності, яка реалізується у стосунках з чоловіком і дитиною, з’являється тема професійної праці і риси, які потрібні у професії, особливо у розумовій праці –

освіта та інтелігентність: *Jesteś dojrzałą, rozumną kobietą, masz swój zawód, doświadczenie życiowe. Powiedz, ile razy kochałaś tak jak teraz? [...]* z drugiej strony zależy jej na tym, by badacz postrzegał ją jako inteligentną, błyskotliwą, dojrzałą emocjonalnie itp.; [...] całkowite, bezkrytyczne i ślepe uwielbienie i zaufanie, jakim darzy mężczyznę mądra, wykształcona, samodzielna i na dodatek dojrzała kobieta; Це зріла і досвідчена жінка, котра знає, чого хоче й цілком здатна робити власний вибір.

На відміну від польської мови, в українській мові є прислів'я із лексемою *зрілий*: *Не вік робить чоловіка зрілим, а досвід і розум; Не по роках зріє чоловік, а по ділах; Літа летять, а зрілий чоловік лише мудріє; Зрілість жінки не в роках, а в мудрості серця; Зріла жінка знає, що говорити.*

Висновки. На основі проаналізованого матеріалу можна зробити висновок, що *зріла особистість* у польській та українській картинах світу – це 'відповідальна', 'з розвиненим світоглядом', 'з розвиненою ієрархією цінностей', 'розсудлива', 'мудра', 'контрольована', 'чесна', 'правдива', 'внутрішньо сильна', 'незалежна', 'смілива', 'людина совісті', 'людина надії', 'обізнана'. Ці компоненти утворюють семантичні ряди, пов'язані з мораллю, інтелектом і, меншою мірою, з релігією. Значення, які описують людську психіку, стосуються когнітивного апарату та апарату прийняття рішень, так званого практичного інтелекту та ступеня соціального розвитку людини, враховуючи ставлення до себе та людського існування в цілому. Моральний портрет *зрілої людини* будується, насамперед, на певній системі цінностей, а також на конкретних ознаках відповідальності, обов'язку, чесності, совісті та надії. У більшості контекстів прикметник *зрілий* має позитивну оцінку, однак, в українській мові знаходимо і з негативною конотацією, коли прикметник сполучується з іменниками, які мають негативну оцінку: *То були дозрілі вороги українства. Ми побачили, що наш "старший брат" завжди мав у кишені кулака; Поволі дозрівало моє зло, яким я насолоджувався. Або ж негативні риси, які були присутні у людини, посилюються негативними рисами у зрілому віці: Змолоду відзначався властолюбством, яке пізніше у зрілі роки доповнилося неймовірною жадобою наживи.*

Отже, у сучасній польських контекстах, як і українських, подається багатий спектр семантичних інтерпретації прикметника *dojrzyły /зрілий*, а деякі значення уже виходять поза межі словникових дефініцій. Це одночасно і виклик, і великі можливості для користувачів мови.

Література

1. Заремська І.М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16130/Zarems%CA%B9ka.pdf?sequence=1>
2. Корпус української мови <http://korpus.org.ua/>.

3. Словник української мови / Ред. В. Русанівський. Т. 1. Київ, 2013.
4. Словник української мови: в 11 томах / Білодід І.К. та ін. Т. 3. Київ, 1970-1981.
5. Шумейкіна А. Сучасний підхід до аналізу семантичної структури багатозначного слова. *Рідний край*: альманах Полтав. держ. пед. ун-ту. Полтава, 2009. № 1(20). С. 62–68.
6. Bańkowski A. *Etymologiczny słownik języka polskiego*. T.1. Warszawa 2000.
7. Bartmiński J. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin, 1990.
8. Bartmiński J. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin, 2012.
9. Bartmiński J. Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata. *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński. Lublin, 2004.
10. *Encyklopedia wiedzy o języku polskim* / pod red. S. Urbańczyka. Wrocław, 1978.
11. Bańko M. *Inny słownik języka polskiego*. Warszawa, 2000.
12. Korpus Języka Polskiego <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/>.
13. Maćkiewicz J. Kategoryzacja a językowy obraz świata. *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński. Lublin, 2004.
14. *Nowy słownik języka polskiego*, red. E. Sobol. Warszawa, 2002.
15. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*/ red. H. Zgólkowa. Poznań, 1994–2005.
16. Sławski F. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. T. 1. Kraków, 1952–1982.
17. *Słownik języka polskiego* / pod red. W. Doroszewskiego. T. 1. Warszawa, 1958–1969.
18. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz S. T. 1. Warszawa 2003.

SEMANTICS OF ADJECTIVE ‘MATURE’ IN POLISH AND UKRAINIAN LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD

Samanta Busilo, Olga Lazarovych

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57*

The worldview of each nation has its own characteristics, that is why it is a goal our study is a reconstruction of a fragment of the language picture of maturity in Polish and Ukrainian languages, analysis of their common and distinctive features. Subject research is the mental image of a mature person in Polish and Ukrainian picture of the world. On the example of the adjective зрілий, дозрілий (ukr.) / dojrzały(pol.) / mature / ripe (eng.) (poin relation to an adult) we will try to investigate what changes are taking place in the se-

mantics of the word in living language, as a word, falling into a different context, changes, in particular, in related languages. That is, on the one hand, let's investigate semantics of the adjective 'mature' in Polish and Ukrainian, analyzing its etymology, dictionary definitions, and on the other hand, since in reconstructions of the linguistic picture of the world (LPW) are important contextual ones conditions that are defined as pragmatic, let's turn to contextual ones interpretations of meanings and to the concept of connotation. The authors use by the method of semantic and cognitive analysis with elements of comparative and historical, structural and descriptive. As a result, we can conclude that it is mature personality in Polish and Ukrainian means 'responsible', 'with a developed worldview', 'with a developed hierarchy of values', 'prudent', 'wise controlled', 'honest', 'truthful', 'internally strong', 'independent', 'brave', 'man of conscience', 'man of hope', 'knowledgeable'. Moral portrait of a mature person is built, first of all, on a certain system of values, as well as on specific signs of responsibility, duty, honesty, conscience and hope.

Keywords: *linguistic world picture, adjective 'mature', semantic structure words, connotations, context, comparative analysis.*